

ОБРАЗЦОВ АНАЛИЗ

(„В ХУДОЖЕСТВЕНИЯ СВЯТ НА РОМАНА „ХОРО“ ОТ РАДОСВЕТ КОЛАРОВ.
С., БП, 1988. 188 с.)

Романът „Хоро“ има щастлива съдба в съвременната литературна историография. Поради факта, че заклейми потушителите на Септемврийското въстание, този роман създаде на своя автор „алиби“ в годините на догматизма, когато една така сложна и противоречива творческа личност като Антон Страшимиров би имала далеч по-незавидна съдба — „Хоро“ стана локомотивът, който изтегли композицията на Страшимировото творчество пред прожектора на литературните истории, заради „Хоро“ българското литературознание стана по-снизходително и към останалото творчество на Страшимиров, още повече, че самият писател вече бе мъртъв и не можеше със своя неспокоен нрав да дразни никого. Самият роман, написан в един неособено обичан (казано съвсем меко) от догматичната критика стил, даде възможност да се погледне с по-широк поглед към онези стилски регистри на българското словесно наследство, които излизаха извън рамките на стеснено разбиране в онези години „реализъм“. Макар и да беше като бяла врана със своя невротичен изказ вкусовете на догматичната критика, романът „Хоро“ все пак — заради темата! — влезе в ползването ѝ, не бе изхвърлен зад борда на българската литература, както стана с много други класически ценности, дори и когато те нямаха предизвикателен характер като поетика. Но именно защото бе тъй необичаен като жанрова структура, композиция, стил, поетика, романът „Хоро“, иначе приет от българското литературознание, не можа да бъде осмислен докрай като художествено явление — и като иманентна художествена структура, и като етап в развитието на българската проза. Дори един рязучил рамките на догматизма талантлив критик като Минко Николов в своята блестяща монография за Антон Страшимиров (която в най-голяма степен отбелязва разкрепостяването на литературноисторическата му мисъл за българската традиция) не можа да отиде много напред в анализа си на поетика на творбата, въпреки че подготви почвата за това. Книгата на Симеон Правчанов за „Хоро“ пък не акцентира в такава степен върху поетиката на творбата.

Бих могъл да започна оценката си за изследването на Радосвет Коларов върху романа „Хоро“ от тази гледна точка — като продължение на досегашната българска изследователска традиция, каквото несъмнено предства неговата книга. Но по-съответен ми се струва един друг извод — да

разгледам анализа на „Хоро“ в контекста на собственото литературоведско развитие на Радосвет Коларов. Защото, макар и да не е особено продуктивен (но затова пък винаги прецизен в изработката на своите работи), този литературовед извървя свой път на развитие, който по особен начин оглежда методологическите търсения на съвременното ни литературознание.

Макар и да имаше предшественици в лицето на автори като Цанко Младенов и Никола Георгиев, Радосвет Коларов е един от пионерите на стремежа към прилагане на точни методи в българското литературознание. Наричам с това неособено точно определение една — неособено пълноводна в своето начало, — струя в съвременното ни литературознание, която се противопоставяше както на традиционните „външни“ подходи в науката за литературата, така и на импресионистичните наеви в оперативната критика чрез един стремеж да бъде в крак с новите методологии в световната хуманитаристика. Макар и да е лишена вече от апокрифното си очарование и да се превърна в аспирантска мода, тази тенденция не само динамизира развитието на българското литературознание през последните две десетилетия, но има и вече немалък фонд от ценни литературоведски натрупвания — от работите на Искра Панова и Никола Георгиев до тези на Рая Кунчева и Александър Кюсов. Сред тях анализите на Радосвет Коларов са един от най-плодотворните. И най-показателни за развитието на „новата“ методология.

Сам Радосвет Коларов в предишната си книга „Звук и смисъл“ означа посоката на това развитие с лаконичното определение „отвъд стиха“, изразявайки амбицията си „да разшири обекта на поетическата фонология“ в областта на художествената проза“. Защото е известно, че първите си стъпки „поетиката“ (условно казано) направи в областта на стиха. Със „Звук и смисъл“ Радосвет Коларов направи пробив в изучаване „значението на звучението“ (пак условно казано) в областта на художествената проза. Новата му книга „В художествения свят на романа „Хоро“ е нова стъпка в тази насока. С едно „връщане назад“ и едно ново отиване напред в методологическо отношение.

„Връщането назад“ бе загатното още в предишната книга, която разгледа с приищите на „поетическата фонология“ не „орнаментална“, „артистична“, „експериментална“, „пробивна“ или друг вид авангардна проза, а „класическата“, неопита-

да изкушенията на формалистични търсения бележестика. Сега в изследването си за романа „Хоро“ Радосвет Коларов разглежда един от най-ярките образци на „пробивната“, авангардна проза в българската литература. Защото романът на Страшимиров без съмнение е една от първите и най-ярки антитрадиционалистски творби на българската литература. В същото време Радосвет Коларов е осъществил и едно „отиване напред“ по отношение на разширяване обекта на своето изследване към по-широки извънтекстови (макар и детерминиращи текста) структури — в главата „Преобрънатият народен космос“ „сватбата“ и „хорото“ (като върхови мотиви) се разглеждат в един не литературоведски, а фолклористично-митологичен ритуално-образен аспект.

Това би могло да изглежда като едно „завръщане назад“ към „външните“ подходи в литературознанието. Но то е именно „отиване напред“ — не само защото е преминало през обогатяващата аналитична техника на „втрешния“ прочит, а защото и самите „извънтекстови“ структури разглеждат като значещ текст, изотопиращ семантиката на разглежданата творба.

А книгата на Радосвет Коларов е наистина един великолепен прочит „отвътре“ на тази забележителна творба на българската литература. Литературоведът е успял да застане в „центъра“ на вътрешното пространство на творбата. И неслучайно започва анализа си, своя прочит „отвътре“ с очертаване на времепространствените измерения на означеното в текста „пространство“. И още тук разкрива нетрадиционните (с една „стратегия на деструкцията“) временни и пространствени измерени, създалени в „Хоро“. Редят се едно след друго оригинални наблюдения — за призрачната топография на анонимния български Град, в който се развива действието на творбата; за съредоточаването на това действие в едно тясно, почти сценично пространство; за нелокализираните гледни точки и смяната на ракурсите; за дълбоко релативизираното, „интернализирано“ време на действие; за нейерархизираното, паралелно следване на линиите на действащите лица; за монтажната композиционна техника и композиционно-събитийни анжамбони, водещи до корпускуляризиране на времето и пространството; за призрачното присъствие не само на пространствените обекти, но и на персонажите; за двете модалности на изображението; за връзката между екстатичността като светоусещане и експресивността на израза; за граничността на ситуацията, внушаваща апокалиптични представи. . .

Втората глава е наречена „Гласът на повествователя“. След кратък преглед на теоретичните концепции по въпроса „автор-повествовател — разказвач“ Радосвет Коларов уточнява, че става дума за „присъствието или отсъствието на разказвача като субект на повествованието“, при което субективността се разбира като „конструктивен принцип“ и се свързва с традицията на Каравелов, Вазов и Влайков. В противовес на тази традиция в началото на века се разгръща тенденцията към „изчезване на автора“, замаяна на принципа на „казване“ с принципа на „показване“. Според Радосвет Коларов в „Хоро“ се съчетават в напред-

ното единство тези две противоположни позиции. Следва прецизно определяне на белезите на авторското „присъствие“ и „отсъствие“ в романа „Хоро“ и анализ на преходите между различни гледни точки и речевни зони. Убедително и аргументирано Радосвет Коларов доказва своеобразното „многогласие“ на романа като функция на „отношението към събитията и героите“, като стилос израз на творческата позиция. В противовес на твърдението на Мийко Николов, че „Страшимиров — уви! — чува изключително един глас“ — своя, Радосвет Коларов доказва, че „авторът всъщност чува много гласове“.

Трета глава на изследването разглежда „чертите на гротесковия свят“. Като изхожда от разбирането на Кайзер за гротеската като израз на абсурдността на „нашата свят“ („а не чужд свят, както във фантастиката“), Радосвет Коларов вижда романа „Хоро“ като израз на художествено изображение на един вече отчужден свят и прави интересни наблюдения върху елементите на експресионистична поезия в романа и „лудостта“ като „върхова фаза на отчуждението“ (според Кайзер). Защото в противовес на „веселото безумие“ на Фурнаджиев, Страшимиров с „Хоро“ дава друга концептуално-художествен полнос на септемврийската литература — „мрачната“ лудост, като израз на нарушено или непълно, осуетено нормално общуване. Според Радосвет Коларов „Хоро“ е един „некомуникативен роман“ в много по-широк от аспекта на лингвистичния контакт смисъл. Това е роман на разрива с традицията, на разрушените традиционни устои.

На този разрив е посветена последната, четвърта глава — „Преобрънатият народен космос“. С богата фолклористична, етнологична и митологична ерудиция Коларов е проследил трансформацията на образното значение на „сватбата“ и „хорото“ в романа на Страшимиров, анализирайки тяхното стресово въздействие и изграждането на един своеобразен народен антикосмос в романа. Необходим е бил остър изследователски поглед, за да се съзре несъзираното до днес от изследователите: „Всъщност хоро, строго погледнато, в романа няма. Разкъсалото се в чакенките си хоро се превръща в нестинарски танц.“

В края на анализа си Радосвет Коларов обобщава, че „Хоро“ е роман за смъртта. . . роман за безплодното и безродното“, който съдържа и „някои противодействащи внушения, които осигуряват онзи минимум от нравствени опорни точки, необходими за всяка творба“ и които присъствуват в открития финал на романа.

След поредица от великолепно анализи на класически творби на българската литература изследването на романа „Хоро“ от Радосвет Коларов е ново (и най-успешно засега) потвърждение на аналитаторската му дарба. Тази книга е не само нов инвентивен прочит на една нелишена от критическо внимание творба на българската литература, но и свидетелство за все по-съзряващия методологически талант на литературоведа, не само съзвучен с новаторски в концептуално отношение идеи на световното литературознание, но и синтезиращ — и едновременно надмогващ — най-доброто в националния литературоведски и интерпретаторски опит. Книгата на Радосвет Коларов

показва с блясък, как прочитът „отвътре“ не е стерилено приложение на модни идеи, а изходна точка към извличане на нов и по-богат смисъл от класически творби на нашата литература чрез поставянето им в нови смислови контексти. Зашто прочитът „отвътре“ не е останал „затворен“, той е поставил творбата в богат литературно-исторически и културно-исторически контекст — от контекста на „септемврийската литература“ до контекста на обредната архаика. Обогаден от тях, романът „Хоро“ обогатява нашето разбиране и за самата септемврийска литература, и за националния фол-

клорно-обретен комплекс. Иманентният подход се прелива в трансформационния, литературно-процесуалния, намерено е пълноценно равновесие на синхрония и диахрония, „поетиката“ става „историческа“.

В този смисъл книгата на Радосвет Коларов е не само синтез на едно зряло индивидуално литературоведско развитие, но и разкрива нови методологически хоризонти за нашата литературна наука.

Светлозар Игвоз

„БЪЛГАРИЯ, ИТАЛИЯ И БАЛКАНИТЕ. ОБЩЕСТВЕНО-ИСТОРИЧЕСКИ И КУЛТУРНО-ЕСТЕТИЧЕСКИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ XV—XX ВЕК“. СБОРНИК. С., БАН, 1988. 367 с.

Включените в сборника доклади и съобщения бяха изнесени на IV българо-италианска конференция, състояла се през май 1984 г. в София. В уводните думи към изданието проф. Георги Димов, ръководител на конференцията, изтъкна, че през последното десетилетие сътрудничеството между италианските и българските учени в областта на обществознанието се оказало много ползотворно. Като цяло представените материали поставят редица въпроси от културно-естетически характер, дават широка картина на взаимоотношенията между България и Италия, предимно за периода XV—XX в. Някои от тях се базират на архивни извори от италиански хранилища и се въвеждат за пръв път в научно обръщение. Изследванията могат да бъдат полезни за по-нататъшни проучвания от културно-исторически характер. В заключение проф. Димов изрази надеждата си, че традицията на научно общуване между български и италиански учени ще се задълбочава и разширява с цел подобро взаимно опознаване на двата народа на фона на общоевропейския духовен процес.

Докладите и съобщенията в сборника (41 на брой) разглеждат две основни теми: итало-българските релации от периода на Ренесанса и итало-българските политически и културни връзки през втората половина на XIX—XX в.

В началото на изданието са поместени няколко изследвания, които обхващат античността и средновековието и са един вид въвеждащи в сферата на българо-италианските взаимоотношения през вековете. Ив. Дуйчев прави преглед на римското присъствие в сегашните български земи, наблюдайки на градоустройството и пътищата, на търговските връзки през средновековието на италианските градове-републики, както и на мястото на България между Рим и Цариград. Отделено е място и на католицизма в българските земи, а в един по-късен период — и на гарибалдийското движение и участието на българи в него. В доклада на Д. Ангелов на тема „Българското богомилство и италианският катаризъм“ се наблюдава на известията за богомилството и катаризма в Италия. Авторът разглежда типологичната връзка между двете учения, пътищата на проникване на богомилството в Ломбардия и Сицилия, както и някои специфични на катаризма, които се схващат като продължение на дуализма на италианска почва. Във връзка с богомилството е и темата на Б. Пейчев. Той раз-

глежда творчеството на италианския абат Йоаким от Фиоре и историко-географските му описания, съчетани със съвременното му гледище за богомилството, което по негово време е разпространено на Апенинския полуостров. В плана „традициноноваторство“ В. Търкова-Занмова и Ан. Милтенова анализират данни от паметници от официалната и главно от нивозата литература, в които е отразено културното общуване между България и Рим, както и мястото на българската държава сред „световните царства“. Потърсена е трайността на българската държава и книжовна традиция между „двата Рима“ — Древния Рим и Цариград.

Докладът на С. Грачоти — с подчертано приносен характер — ни въвежда в културно-исторически проблеми, които са плод на ренесансовите идеи в Италия. Авторът разглежда легендарната традиция за св. Иероним, на фона на делото на Константин-Кирил като създател на един основен славянски език, стоящ в основата на останалите славянски езици. Въз основа на този анализ италианският учен достига до мисълта, че полският ерудит Грциници и някои други негови източници, свързвайки българския език с черковнославянския, черпят от една италианска традиция. Направен е широк екскурс върху терминологията, употребявана до XVI в. в Европа, включително и в Италия, за черковнославянския език.

Друга група от доклади обхваща проблема за присъствието на българите в италианската ренесансова книжнина (XV—XVII в.). Р. Пикно поставя въпроса за издаване на български език на откъси от обемистия труд на Цезар Бароний „Църковни анализи“ (XVII в.), които съдържат множество свидетелства за историята на българите и тяхната църква. Авторът сравнява Барониевата информация с тази от текстовете на последователите му Паджи и Манси. Анализирани са изворната база на тях автори, свързана с християнизацията в България и Кирило-Методиевото дело. От своя страна Е. Сгамбати разглежда някои предлозици на Бароний от XIV—XV в.: Дандоло, анонимен автор, Пиколомини, Биондо, Бонфини, Сабелико, Гуанино и др., които третират българската история в трудовете си. На места са дадени откъси от самите им текстове. С подобна тема е и съобщението на Р. Занмова, която се спира на формирането на съвременната историография у италианските книжов-